

lostronność tych prac, najczęściej nieoczekiwanych i pozaplanowych, poważnie zakłóca tempo prac nad dziejami Śląska. Maksymalne ograniczenie tych zadań nadzwyczajnych (zgodne zresztą z postulatami wysuniętymi na odbytej w Warszawie w dniach 5—6 XII 1956 konferencji historyków czasów nowszych i najnowszych) jest tym konieczniejsze, że pracownicy Zakładu również na odcinku dziejów Śląska (zwłaszcza nowszych i najnowszych) pragną — podobnie jak to się dzieje w skali ogólnokrajowej — podjąć krytyczną analizę dotychczasowego powojennego dorobku w zakresie historiografii śląskiej. Sprawa bowiem wyprostowania wielu wypaczeń i rewizji niesłusznych ujęć, jakie w niej niejednokrotnie wystąpiły, stawia i przed poszczególnymi pracownikami Zakładu poważne i pilne zadania, nie pozbawione dużego znaczenia politycznego. Wszystkie te poważne zadania muszą być wykonane stosunkowo skromną kadrą naukową Zakładu obejmującą 13 pracowników (w tym 4 samodzielnych).

H. Zieliński

PRACOWNIA WROCŁAWSKA ZAKŁADU ATLASU HISTORYCZNEGO W R. 1955/1956

Badania wrocławskiego zespołu pracowników ZAH wykonane w roku sprawozdawczym były kontynuacją robót rozpoczętych już wcześniej i wzorem lat ubiegłych szły w kilku kierunkach. Obok studiów zespołowych nad atlasem historycznym Śląska w drugiej połowie XVIII w., atlasem miasta Wrocławia i jego strefy podmiejskiej w okresie przejścia od feudalizmu do kapitalizmu, rozpraw z zakresu demografii i urbanistyki historycznej, opracowywano także mapy i mapki zamówione przez redakcje *Historii Polski* i *Historii Śląska*, ponadto przygotowywano publikacje popularnonaukowe.

Pilne potrzeby wydawnicze wysunęły na plan pierwszy prace nad przygotowaniem ilustracji kartograficznej wspomnianych wielkich wydawnictw historycznych. Po opracowaniu map przeznaczonych do I tomu *Historii Polski* przyszła kolej na oprawę kartograficzną tomu II. Wrocławianie wnieśli tutaj opracowania gospodarczej problematyki Śląska Górnego: górnictwa i hutnictwa Opolszczyzny na początku XIX stulecia, górnio-śląskiego okręgu przemysłowego w latach 1806 i 1860 (Golachowski, Kaczmarowski i Szulcówna) oraz własności latyfundiальной na Śląsku w latach 1789 (Rzepa). Z zagadnień ogólniejszych przygotowano do publikacji: mapę *Polska po pierwszym rozbiore* wzbogaconą znakowaniem obrazującym stan życia gospodarczego (Rzepa); gęstość zaludnienia około r. 1790 w granicach dużych jednostek administracyjnych przedstawioną na obszarze od Dniepru po Odrę, a dokładniej na ziemiach macierzystych (Ładogórski); szkolnictwo Komisji Edukacji Narodowej (Rzepa); mapki *Polska po rozbiorach* (Rzepa) oraz *Granica językowa polsko-niemiecka na Śląsku i w Prusach Wschodnich w pierwszej połowie XIX wieku* (Komaszyński).

Pracę nad kartograficzną oprawą I tomu *Historii Śląska* prowadzi się przy ścisłej współpracy z autorami tekstu, którzy wskazują potrzebne źródła lub nawet dostarczają przygotowane krytycznie i ułożone systematycznie materiały wymagające kartograficznego opracowania. Prace te zostały dopiero zapoczątkowane, wykonano tylko mapy rozmieszczenia wsi lokowanych na prawie niemieckim, osadnictwa XIII i XIV wieku (Komaszyński i Szulcówna na podstawie materiałów prof. Maleczyńskiego) i dwie mapki zasięgów ruchów chłopskich w latach 1575—1618 i 1648—1764 (Rzepa na podstawie materiałów mgra Leszczyńskiego). Natomiast w opracowaniu znajdują się pracochłonne mapy osadnictwa lateńskiego i wczesnohistorycznego (Rzepa, Kaczmarowski i Komaszyński na podstawie materiałów prof.

Hołubowicza i prof. Maleczyńskiego). Dokładnie opracowuje się także rozwój reformacji i reakcji katolickiej na Śląsku wyzyskując dane o wszystkich parafiach i kościołach (Rzepa).

Owocem studiów nad atlasem historycznym Wrocławia prowadzonych prawie od trzech lat przez S. Golachowskiego i H. Szulcównę jest zespół map przedstawiających: plan miasta w końcu XVIII w., jego rozwój przestrzenny w XIX w., użytkowanie budynków, gęstość zaludnienia w blokach mieszkalnych, charakterystykę społeczną dzielnic i przedmieść, rozmieszczenie przemysłu w mieście feudalnym. Obok problematyki miejskiej atlas uwzględnia w szerokim zakresie charakterystykę strefy podmiejskiej unaczynając użytkowanie ziemi, sieć osiedli i dróg na początku XIX w., rozwój komunikacji w w. XVIII i XIX, rozmieszczenie obiektów przemysłowych i hodowli, zmiany w gęstości zaludnienia, strukturze społecznej wsi i w własności feudalnej. Prawdopodobnie upadnie pierwotny plan publikacji małego atlasu Wrocławia zawężonego do okresu przejścia od feudalizmu do kapitalizmu, dodatkowo podjęte zostaną prace kartograficzne dotyczące rozwoju miasta w epoce rozkwitu feudalizmu i rozwoju kapitalistycznego wielkiego Wrocławia, tak zaś rozszerzony komplet map wejdzie w skład przygotowywanej kilkutomowej historii Wrocławia. Pracownia wrocławska gromadzi także fotokopie planów katastralnych miast i wsi śląskich.

W związku z zakończeniem prac nad mapami gęstości zaludnienia Śląska w latach 1787 i 1817 (prace zespołowe wykonane pod kierunkiem Ładogórskiego) podjęto studia nad rozwojem zaludnienia i gęstością zaludnienia Śląska w drugiej połowie XVIII w. (Komaszyński i Ładogórski) oraz nad oceną statystyki pruskiej i rozwojem zaludnienia Śląska w latach 1806—1848 (Kaczmarcki). Ponadto w opracowaniu znajdują się: materiały do dziejów miast śląskich w latach 1740—1848 (Golachowski), podwrocławskie wsie warzywników w w. XVIII i XIX (Szulcówna), monografia poświęcona rozwojowi urbanistycznemu Wrocławia w pierwszej połowie XIX w. (Komaszyński) i studia nad zaludnieniem Polski w połowie XIV w. (Ładogórski). Historykokartografowie wrocławscy opublikowali w ubiegłym roku następujące rozprawy: T. Ładogórski, *Demograficzny obraz Górnego Śląska w epoce feudalnej* (Górny Śląsk. Prace i materiały geograficzne pod red. prof. A. Wrzoska, Kraków 1955); Z. Rzepa, *Własność feudalna na Śląsku pod koniec XVIII wieku* (Sobótka, 1956); M. Komaszyński, *Działalność kupców francuskich w Gdańsku w XVII—XVIII w.* (Rocz. Dziej. Społ. i Gosp., 1954); tenże, *Z zagadnień mieszkaniowych proletariatu wrocławskiego* (Sobótka, 1955).

Znaczny jest udział wrocławskich pracowników ZAH w wydawnictwach popularnonaukowych i studiach służebnych prowadzonych dla potrzeb planowania odbudowy miast. W roku sprawozdawczym opracowano i wydano nakładem Państwowego Przedsiębiorstwa Wydawnictw Kartograficznych dwie szkolne mapy ścienne: Ładogórskiego *Europa XVI wieku* i Rzepy *Ziemie polskie w latach 1864—1914*. Na zamówienie Pracowni Konserwacji Zabytków opracowano krótkie zarysy rozwoju gospodarczego i przestrzennego Pyskowic i Zabrza (Kaczmarcki i Szulcówna), a dla Towarzystwa Wiedzy Powszechnej referat o wielkich odkryciach geograficznych (Ładogórski).

Tadeusz Ładogórski